

Miguel de Cervantes

Visat núm. 5

(abril 2008)

per Montserrat Bacardí

Les versions catalanes del *Quixot* depassen la xifra de la trentena, cinc de les quals són completes, de manera que converteixen aquesta obra literària en una de les més traduïdes al català de tots els temps.

La publicació d'*El ingenioso hidalgo don Quijote de la Mancha*, al començament del segle XVII, va escaure's en una època de davallada del prestigi de la llengua catalana com a llengua culta, a recer d'un cert declivi polític, econòmic i social. Així, mentre el ressò del *Quixot* s'expandia arreu i era traduït a nombroses llengües, al nostre país van haver de passar més de dos-cents anys perquè comencés a interessar anostrarlo.

De la primera traducció del *Quixot* al català, no podem precisar-ne la data exacta, si bé ha de ser entre 1846 i 1850. És obra de l'advocat i polític mallorquí Jaume Pujol, qui en unes *Observaciones sobre la ortografía mallorquina* va incloure la traducció del capítol 12 de la primera part com a material didàctic. Magí Pers i Ramona va introduir com a annex en la seva *Gramàtica catalana-castellana*, de 1847, la traducció d'un fragment del capítol 18 del primer llibre. Era presentada com un exercici de comparació de les dues llengües. Per tant, obeïa també a un propòsit instructiu molt precís.

En les pàgines de *Lo Gay Saber*, el 1868, i del *Calendari Català*, el 1873, van aparèixer els trasllats del primer i el segon capítol de la primera part, respectivament, sense el nom del traductor. Sembla que podrien ser obra de Francesc Pelagi Briz, fundador de les dues publicacions. El mateix 1873 van sortir a llum a *La Renaixença* els «Consells de Don Quijote a Sancho Panza», és a dir, una part del capítol 42 del llibre segon, a càrrec de Gaietà Vidal i de Valenciano, qui va cooperar amb l'editor Francesc López i Fabra en el projecte de traducció dels famosos consells a cent llengües i dialectes, el qual no va arribar a port.

El 1879, a *La Renaixença*, Ignasi Petit va donar a conèixer la «Cançó a Olalla», un dels poemes preliminars del *Quixot*. Algunes fonts ens informen que Petit en va traduir els quinze primers capítols, mentre que altres fan referència a una traducció sencera que va romandre inèdita i que, en qualsevol cas, s'ha perdut.

L'historiador i advocat Eduard Tàmaro va traduir el *Quixot* gairebé complet, però només en va veure impresa la primera part. Membre de la redacció d'*El Principado*, va publicar-hi el trasllat, en forma de fulletó, els anys 1882 i 1883. El diari va tancar quan només havien sortit els capítols del llibre primer, i el segon va romandre inèdit. En el breu pròleg que l'encapçalava, Tàmaro es mostrava partidari d'un cert anostrament de l'original.

Antoni Bulbena i Tusell sentia una fascinació incommensurable per l'obra de Cervantes i, especialment, pel *Quixot*, que va reescriure al llarg de cinquanta anys: entre traduccions senceres i

parcials, inèdites o publicades, podem comptar deu versions diferents, des de 1887 fins a 1937. La primera quasi íntegra data de 1891, i va sortir acompanyada d'un pròleg sucós. Es proposava reproduir els fets principals de la narració, alhora que es prenia algunes llibertats manifestes: l'abreujament o l'elisió d'alguns episodis i del que ell considerava digressions, o la divisió de certs capítols. El 1894 Bulbena va emprendre una *Nova traducció abreviada a útil del jovent*, una adaptació juvenil molt més breu de la novel·la.

L'any del tercer centenari de la publicació del primer llibre del *Quixot*, el prevere mallorquí Ildefons Rullan, interessat en la paremiologia, va donar a conèixer la tercera traducció íntegra del *Quixot*, en dos volums, el 1905 i el 1906. Va encapçalar-la amb un prefaci en què vindicava, amb un cert abrondament, la traduïbilitat de la novel·la de Cervantes, per damunt de les dificultats d'expressió i fins de comprensió. Això li va permetre ometre'n episodis, substituir poemes per cançons populars o transportar algunes aventures a indrets de l'illa de Mallorca.

Des de la primera traducció «completa», la de Tàmaro, de 1882, fins a la de Rullan, de 1905, tan sols havien transcorregut vint-i-tres anys. En aquest lapse de temps n'havien aparegut tres. Caldria afegir-hi les versions parcials i la repercussió social (associacions, publicacions, efemèrides...) de què el *Quixot* va gaudir en el tombant del segle XIX al XX. Fins al punt que l'historiador Francesc i Carreras Candi, a *Lo cervantisme a Barcelona* (1895), donava fe d'una «mania cervàntica». Caldria sumar-hi, com un fruit tardà, la traducció inèdita (i perduda, en la versió definitiva) de l'erudit i advocat valencià Francesc Martínez i Martínez, iniciada el 1906, i de la qual solament han estat impresos tres capítols en èpoques i publicacions diferents.

En contrast amb aquest fervor per Cervantes i la seva obra cabdal, fins al 1969 no se'n va publicar una nova traducció completa, a càrrec de Joaquim Civera i Sormaní, periodista i lexicògraf, fundador del diari *El Matí*, que va alleugerir el silenci forçós de la postguerra amb aquesta tasca incerta, publicada pòstumament i no gaire difosa. Després de la traducció de Civera, a partir de la dècada dels setanta i, més encara, en la dels vuitanta, quan s'introdueix l'ensenyament del català a l'escola, sorgeixen un grapat d'adaptacions infantils i juvenils més o menys parcials del *Quixot*: sis de 1971 a 1990, a càrrec d'Enric Piferrer i Chafer, Jordi Voltas, Joan Valls, Pere Sans i Falguera, Marta Giráldez i Puvill i Josep Daurella.

A la fi del 2004 i el 2005, aprofitant l'efemèride de l'aniversari cervantí, en van aparèixer cinc adaptacions més, llibres de gran format i amb nombroses il·lustracions, acomodats per Anna Obiols, Josep Palomero, Pau Joan Hernández, Núria Font i Ferré i Jordi Teixidor. Es completava un any esplendorós de *Quixots* catalans amb la publicació de la versió íntegra i anotada del cervantista mallorquí Josep Maria Casasayas, una versió en què sovintegen les reformulacions del text originari i les adaptacions al context cultural illenc, amb la voluntat d'acostar la novel·la al lector d'avui dia.